

• ВИТОКИ

КОНСТИТУЦІЙНІ ТРАДИЦІЇ УКРАЇНИ

Зазнавши поразки в ході Полтавської битви (червень 1709 р.), гетьман України І. Мазепа був змушений разом зі своїми прихильниками залишити межі України. Ще через декілька місяців поводитир українського козацтва пішов з життя. Гетьманська булава була передана рішенням козацької ради П. Орлику. Саме цей славетний гетьман став біля витоків першої, на думку ряду істориків, конституції в світі. Склавши у квітні 1710 р. за участю Г. Герцика, А. Войнаровського, К. Гордієнка документ під назвою "Пакти й Конституція законів і вольностей Війська Запорозького", новообраний гетьман по суті започаткував процес розбудови української демократичної держави. Звертає на себе увагу той факт, що багатьма своїми положеннями Конституція П. Орлика випередила свій час. Так, в основу політичного ладу держави було покладено принцип виборності всіх її органів. Задовго до Ш. Монтеск'є, який теоретично обґрунтував принцип розподілу гілок державної влади, цей принцип був реалізований у Конституції 1710 р. На жаль, до практичного втілення в життя конституційного акту П. Орлика справа тоді не дійшла.

Збори України. Конституцією гарантувалися громадянам республіки широкі демократичні права.

У вирі національно-визвольних змагань українського народу 1917-1921 рр. переможцями у кінцевому підсумку виявилися більшовики. У березні 1919 р. Всеукраїнський з'їзд Рад затвердив першу радянську конституцію України. Нею проголошувалася Українська Соціалістична Радянська Республіка як "організація диктатури трудящих та експлуатованих мас пролетаріату і найбіднішого селянства".

Наступна конституція, затверджена у травні 1929 р., зафіксувала факт входження республіки до складу СРСР. Було підкреслено принцип верховенства загальносоюзних органів та загальносоюзного законодавства. Таким чином Україна на конституційному рівні втрачала ознаки будь-якої суверенності.

Справжнім апофеозом політичній безпринципності стала конституція УРСР 1937 р., створена на основі "сталінської" конституції СРСР 1936 р. Вперше в історії радянського права проголошувався принцип рівності громадян перед законом, значно розширився спектр конституцій-

Остаточна втрата Гетьманщиною будь-яких ознак автономії наприкінці XVIII ст. більш як на сто років призупинила процес державотворення в Україні. Проте національна ідея зусиллями найкращих представників українського народу жила і розвивалася. Лідери національно-визвольного руху не тільки намагалися наблизити час, коли Україна отримає можливість самостійно вирішувати свою долю, але й планували засади її політичного устрою. Так, у квітні 1847 р. під час обшуку на квартирі активного учасника Кирило-Мефодіївського товариства Г. Андрузького поліцією було вилучено написаний ним у чорновому варіанті документ "Начерки Конституції Республіки". На якісно новий рівень конституційний процес в Україні був введений бурхливими подіями 1917 р. Створена на початку березня у Києві Центральна Рада стала об'єднаним центром усіх національних політичних сил. Прийняті нею чотири універсали носили характер конституційних актів. На особливу увагу заслуговує I універсал (10 червня 1917 р.), яким була проголошена автономія України у складі Росії. 7 листопада III універсалом Центральної Ради було створено Українську Народну Республіку, яка у січні 1918 р. набула незалежності.

З діяльністю Центральної Ради було пов'язано і прийняття першої у XX ст. конституції України. Це сталося 29 квітня 1918 р.

Конституція УНР проголосувала Україну "державою суверенною, самостійною і не від кого не залежною". Єдиним джерелом влади в УНР виступав народ, який здійснював керівництво державою через Всенародні

них прав та свобод. І все це відбувалося в умовах масових політичних репресій в країні, коли нехтування законними правами окремої особи було нормою життя.

Остання з конституцій радянської України (квітень 1978 р.) відповідала своїм змістом тій суспільно-політичній ситуації, що склалася в республіці на момент прийняття Основного закону. Не випадково, що ст. 6 конституції підкреслювала провідну роль КПРС як "ядра політичної системи суспільства". Формально проголошувалося право УРСР на вихід із складу СРСР, проте механізм здійснення такого права не був передбачений.

В цілому ж конституції радянської України виявилися такими далекими від реалій життя, що ряд сучасних авторів характеризують їх як "квазіконституції", тобто несправжні, фальшиві, "нібито конституції".

Логічно, що в умовах становлення та розвитку незалежної України прийняття нової конституції держави набуло особливого значення. У першій половині 1990-х рр. законодавчий процес в державі по суті зійшов нанівець через відсутність відповідної правової бази. Прийняття 28 червня 1996 р. Конституції України, яка втілила у собі як найкращі здобутки вітчизняної правової спадщини, так і конституційний досвід інших країн, стало видатною подією в історії Української держави.

Якою мірою Конституція України 1996 р. виправдає сподівання українського народу, покаже тільки час.

Ю. ЧИРВА,
*кандидат історичних наук, доцент кафедри
всесвітньої історії КДПУ.*